

Sobre la vigència de la *sociolingüística del conflicte* i la noció de *normalitat lingüística*

On the validity of conflict sociolinguistics and the notion of linguistic normality

F. Xavier VILA

Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació. Universitat de Barcelona

Data de recepció: 28 de març de 2015

Data d'acceptació: 26 de juny de 2015

RESUM

En aquest article s'aborden dues preguntes plantejades en el marc de la revisió històrica de la sociolingüística catalana: fins a quin punt continuen essent vàlids els plantejaments de l'anomenada *sociolingüística del conflicte*? Com hauria de definir-se la *normalitat lingüística* per a una llengua com el català? Després de repassar breument la presència de la noció de conflicte en la sociolingüística catalana i internacional, hom argumenta que bona part dels pressupòsits bàsics d'aquell enfocament continuen essent vàlids, molt especialment si se circumscriuen al tipus de societats per als quals van ser desenvolupats. Pel que fa a la idea de normalitat, se sosté que algunes formes de normalitat feble que s'havien postulat anys enrere probablement no garanteixen l'estabilitat lingüística en moments de canvi demogràfic i s'exposen algunes idees per a unes polítiques lingüístiques que cerquin la normalització del català.

PARAULES CLAU: sociolingüística del conflicte, establiment de llengües, minorització lingüística, economia política de la llengua, política lingüística, normalització lingüística.

ABSTRACT

This article addresses two questions raised in the context of the historical review of Catalan sociolinguistics: to what extent is the approach known as *conflict sociolinguistics* still valid? How should *linguistic normality* be defined for a language such as Catalan? After a brief review of the presence of the notion of *conflict* in Catalan and international sociolinguistics, it is argued that many of the basic assumptions of that approach are still valid, especially if limited to the type of societies for which they were developed. As for the idea of *linguistic normality*, it is argued that some forms of weaker normality that had been postulated years ago probably would not guarantee linguistic stability in times of demographic change, presenting some ideas for linguistic policies aimed to achieve the normalization of Catalan.

KEYWORDS: Conflict sociolinguistics, language establishment, language minorization, political economy of language, language policy, language normalization.

1. INTRODUCCIÓ¹

La celebració durant el 2014 del quarantè aniversari de la Societat Catalana de Sociolingüística (SOCS) —antic Grup Català de Sociolingüística— i la sèrie de conferències organitzades per la SOCS² van constituir una oportunitat de primer ordre per a mirar enrere i fer una mica de balanç de què ha estat, què és i què hauria de ser aquest camp de recerca al nostre país. Val a dir que, per a la sociolingüística catalana, la tasca de balanç i reconsideració epistemològica no és en absolut nova, ans al contrari, compta amb una tradició sòlida que es remunta com a mínim a la coneguda obra del recentment desaparegut Francesc Vallverdú (1980), que s'ha mantingut sempre damunt de la taula (vegeu, entre d'altres, Vallverdú, ed., 2006) i que recentment (2011) ens ha proporcionat l'excel·lent número 21 de *Treballs de Sociolingüística Catalana*, dedicat a la *La sociolingüística catalana. Balanç i reptes de futur*. Jo mateix he contribuït modestament a aquesta tradició amb un assaig de periodització a finals dels noranta (Boix i Vila, 1998, p. 33-43), continuada més recentment, una volta acabada l'onada d'immigracions dels primers 2000 (Vila, 2013b). Suposo que és per aquest fet que els organitzadors del cicle de conferències van tenir l'amabilitat de convidar-me a elaborar les meves reflexions entorn de dos temes especialment sensibles a l'hora de plantejar quina ha estat l'evolució dels nostres estudis de llengua i societat, i quina aportació podem dir que han fet a la recerca en general.

La meva contribució va tenir lloc durant la sessió «De la sociolingüística del conflicte a la sociolingüística del multilingüisme: visions passades, presents i futures del contacte de llengües», celebrada a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans el 20 de novembre de 2014.³ En aquesta sessió havia de respondre, a petició dels organitzadors, a dues preguntes concretes:

1. És vigent la *sociolingüística del conflicte* avui? El concepte de *conflicte lingüístic* és útil o adequat des del punt de vista de la sociolingüística acadèmica?
2. Què seria avui la *normalitat lingüística*? Des d'aquest punt de vista, quins són els principals reptes que tenen les *llengües*, els *parlants* i els *governos* en el context multilingüe actual, i especialment en un cas de contacte de llengües com el català? (Demanem als ponents que n'identifiquin alguns de concrets.)

---

1. Aquest article ha estat possible gràcies al suport del projecte Plurilingüisme Social i Educació Secundària no Obligatòria (FFI2012-39285-C02-01) del Ministeri d'Economia i Competitivitat del Govern d'Espanya i del Grup d'Estudi de la Variació (2014 SGR 918) de l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR) de la Generalitat de Catalunya.

2. Disponibles en línia a <http://40anys-sociolingüistica.espais.iec.cat/>.

3. La coincidència de la cloenda de l'aniversari de la SOCS/GCS amb les dates de celebració del Segon Simposi Internacional sobre Nous Parlants en una Europa Multilingüe va fer que l'organització inclogués l'acte de la SOCS com a conferència plenària del simposi.

Les línies següents recullen de manera força aproximada el que va ser la meva aportació en aquell acte.⁴

2. SOBRE LA VIGÈNCIA DE LA NOCIÓ DE CONFLICTE EN SOCIOLINGÜÍSTICA

2.1. *L'abast de la noció de conflicte en la sociolingüística*

A l'hora d'analitzar la vigència del *model del conflicte lingüístic*, convé abans de res analitzar la relació fins a cert punt singular entre la sociolingüística catalana i la noció de conflicte.

D'entrada, caldria matisar la percepció segons la qual el model del conflicte lingüístic va ser l'únic existent als anys setanta i vuitanta als territoris de llengua catalana. Certament, la sociolingüística catalana inicial de Lluís Vicent Aracil, Rafael Lluís Ninyoles, Francesc Vallverdú i tants altres va posar èmfasi en la relació entre diversitat lingüística i conflicte, però cal recordar que no tots els autors catalans del moment atorguen el mateix pes a aquesta relació. En aquest sentit, dubto que es pugui considerar conflictivista l'obra sociolingüística del recentment desaparegut doctor Antoni M. Badia i Margarit o la de Miquel Siguan i bona part dels seus deixebles, que han tingut un impacte fonamental en el disseny, per exemple, de les polítiques lingüístiques educatives, des de Josep Maria Artigal fins a Ignasi Vila.

De fet, la idea de conflicte no és pas un patrimoni exclusiu del que se n'ha dit el «model del conflicte lingüístic». Certament, als anys setanta i vuitanta Aracil, Ninyoles, Vallverdú i altres noms il·lustres de la sociolingüística catalana propugnen un plantejament en què s'emfatitza el caràcter conflictiu de la diversitat lingüística en el si d'una societat, i és veritat que aquest posicionament atorga a la sociolingüística catalana una personalitat pròpia enfront de la sociolingüística nord-americana hegemònica, que era de caràcter bàsicament estructural-funcional. En aquest sentit, la percepció de la *diglossia* exemplifica molt bé la diferència de plantejaments: per a la sociolingüística neoclàssica o funcionalista (Williams, 1992; Tollefson, 1991) predominant als països angloparlants aleshores i fins ben recentment, aquest és un fenomen positiu per al manteniment de la diversitat lingüística, fins al punt que, en el popularíssim model de capgirament de la substitució lingüística de Joshua A. Fishman (1991 i ed., 2001) l'ob-

---

4. L'origen d'aquest text implica una sèrie de servituds que el lector pot percebre i que mereixen una petita explicació. En primer lloc, des d'una perspectiva estilística, tot i haver-lo reconvertit en article, és probable que el lector hi detecti encara algunes traces del que fou un text preparat per a ser llegit en públic. En segon lloc, des del punt de vista dels continguts, el fet que en el seu origen hi hagués la resposta personal a dues preguntes concretes sobre dues qüestions substancialment diferents va forçar a comprimir el marc teòric al qual es podia fer referència. En aquest sentit, hauria estat absurd que un text breu i de resposta com aquest hagués provat ni tan sols d'esbossar una síntesi de tots els debats teòrics en sociologia sobre dos termes com són *conflicte* o *normalitat*. Així doncs, el text recull les meves consideracions sobre aquests dos termes sobretot a partir de com han estat elaborades en la sociolingüística catalana.

jectiu prioritari per a les comunitats lingüístiques més febles és precisament assolir i estabilitzar la diglòssia entre la llengua minoritzada i la llengua hegemònica. En canvi, la tradició sociolingüística catalana considera la diglòssia precisament l'etapa central del procés de substitució lingüística, la converteix en el mal que cal superar per assolir la *normalitat lingüística* i s'escarrassa a denunciar-ne els efectes perversos (Aracil, 1965 i 1973; Ninyoles, 1969 i 1971; Vallverdú, 1970). Ara bé, el fet que la sociolingüística catalana clàssica fes del conflicte un element central en el seu model no significa pas que aquesta fos l'única sociolingüística que hagi inclòs aquesta noció al centre de la seva comprensió de les dinàmiques lingüístiques. Sobretot a Europa, el nombre d'autors l'obra dels quals no pot explicar-se sense apel·lar a la noció de conflicte és ingent, com mostra una tria molt i molt modesta d'obres de referència dels setanta, vuitanta i noranta: Basil Bernstein (1971), Pierre Bourdieu (1982), Louis-Jean Calvet (1974), Hans Goebel, Peter H. Nelde, Zdeněk Starý i Wolfgang Wölck (ed., 1996), Georg Kremnitz (1979) i Glyn Williams (1992). N'hi ha prou de veure que la percepció de la diglòssia ha estat, de fet, negativa a bona part de la sociolingüística europea, com mostra el debat escandinau sobre la hipòtesi de la pèrdua d'àmbits d'ús (Haberland, 2005). De fet, és fins i tot possible que una certa noció de conflicte lingüístic hagi estat majoritària en la sociolingüística continental europea dels setanta, els vuitanta i els primers noranta. Si això fos així, i admeto que caldria estudiar-ho més a fons, és possible que el model del conflicte lingüístic clàssic de la sociolingüística catalana, que va erigir-se ja als setanta com a model contraposat als plantejaments funcionals nord-americans (Vila, 2014a), seria no tant una singularitat local sinó més aviat un exemple especialment reeixit d'un plantejament àmpliament difós arreu d'Europa.⁵

La idea de conflicte no és absent, doncs, de la tradició sociolingüística ni catalana ni europea. Encara més, diria que, especialment durant la darrera dècada, la noció de conflicte no sols no ha desaparegut de la sociolingüística catalana i mundial en l'àmbit acadèmic, ans al contrari, fins i tot m'atreveria a dir que en l'àmbit internacional ha guanyat pes. En aquest sentit és clau que autors com Pierre Bourdieu hagin esdevingut referències canòniques per a bona part de la sociolingüística d'expressió anglòfona, però el cert és que el pes de la noció de conflicte és avui àmpliament present en la sociolingüística internacional, present fins i tot en manuals com el de Mooney i Evans (2015). De fet, no podrien entendre's els treballs sobre el capitalisme tardà com els de Duchêne i Heller (ed., 2012), l'obra sobre l'imperialisme lingüístic de Robert Phillipson (1992 i 2013), els treballs de Tove Skutnabb-Kangas o els de James Tollefson sobre política lingüística en l'educació (Skutnabb-Kangas i Heugh, 2013; Tollefson, 1991; Tollefson i Tsui, 2004), bona part dels treballs sobre la globalització com ara els de Coupland (ed., 2010) o de Blommaert (2010), o el recent llibre de David Block (2014)

5. Si això és així, immediatament sorgeix una pregunta inquietant: es pot parlar de correlació o fins i tot de causalitat entre l'expansió de l'anglès com a llengua franca acadèmica i els processos d'expansió dels models funcionals neoclàssics per a la gestió del multilingüisme? Perquè el fet cert és que els models conflictivistes entren en recessió de manera simultània amb l'expansió de l'anglès com a primera llengua de difusió del saber, també en el camp sociolingüístic.

sobre lingüística aplicada i classe social, o tants altres sense apellar a la noció de conflicte. Més a prop nostre, la noció de conflicte continua molt present en la sociolingüística catalana, i la bibliografia dels dos o tres darrers anys és suficient per a corroborar-ho. Hi és present, en primer lloc, perquè continua tenint un pes significatiu en la producció més estrictament acadèmica. Alguns autors han desenvolupat el model més estrictament aracilià, com ara els treballs d'Ernest Querol (1996), que l'entronca en la teoria de les catàstrofes, o els de Josep J. Conill (2007 i 2012), amb base en la sociologia de Niklas Luhmann. Però la presència de la noció de conflicte va molt més enllà dels continuadors de l'obra d'Aracil. Així, a la llista dels títols candidats al Premi Modest Reixach de l'any 2014 —Argenter (ed., 2014), Arnau (ed., 2013), Corbera (2013), Gifreu (2014), Mas (2014), Massip i Bastardas (ed., 2013), Porquet (2013) i Sabaté (2014)— n'hi ha almenys cinc que incorporen clarament la idea de conflicte en la seva explicació del comportament lingüístic. I hi és encara més present si parlem del món de la divulgació i l'activisme lingüístic català, en què la noció de conflicte lingüístic d'arrel araciliana és clarament hegemònica, com mostren, per exemple, Solé (2012), Bea (2013) o Vidal (2015).

Així doncs, si continua detectant-se una forta presència de la idea de conflicte en l'estudi de situacions multilingües tant arreu del món com en la sociolingüística local, quin sentit té qüestionar la vigència del model del conflicte lingüístic en els nostres dies? La clau per a la interrogació es troba ràpidament si comparem els treballs *acadèmics* contemporanis amb els que es realitzaven en el marc de la sociolingüística catalana clàssica. En fer-ho, es detecten una sèrie de canvis substancials que afecten de manera especial el focus adoptat a l'hora d'aplicar la noció de conflicte. I és que si la sociolingüística catalana clàssica plantejava el conflicte essencialment des de la perspectiva de la relació entre llengües i/o entre comunitats lingüístiques o fins i tot les classes socials, la sociolingüística contemporània de base politicoeconòmica d'arrel *bourdieuniana* posa el focus del conflicte en els individus, la posició que ocupen en el mercat i en les relacions de poder interpersonal. Tal com diuen els organitzadors del Segon Simposi sobre Nous Parlants en una Europa Multilingüe, aquests plantejaments de recerca mostren «més interès com a focus d'estudi pels parlants com a usuaris de les llengües que per les llengües en si com a objecte de protecció». Així, *parlant específicament del món acadèmic*, entenc que el canvi fonamental de les darreres dècades no ha consistit pas a abandonar la idea de conflicte, sinó a reorientar-ne el focus des d'una sociolingüística més linguocèntrica a una de més sociocèntrica o fins i tot molt més individualista. Per descomptat, al costat d'aquests corrents continua havent-hi una sociolingüística que posa en un segon lloc la noció de conflicte, de vegades d'arrels funcionalistes, d'altres de merament utòpiques, però permeteu-me que em centri en les dues primeres.

Aquest canvi de focus de la sociolingüística catalana està fortament condicionat per la difusió del que alguns denominen els plantejaments *crítics* —adjectiu acadèmicament inadequat perquè implica que les aproximacions que no comparteixen els seus pressupòsits deuen ser *acrítics*, és a dir, conformistes, dòcils o adotzenades— i ha anat acompanyat d'altres canvis d'enfocament i metodològics:

a) L'abast temporal: la sociolingüística catalana clàssica aspirava a realitzar anàlisis històriques de llarga durada. És allò que Ferdinand Braudel (1958) denominava la història de llarga durada («longue durée»). La sociolingüística politicoeconòmica més recent se centra més aviat en la quotidianitat o en períodes curts. Tornant a Braudel, no és tant una perspectiva *esdevenimental* (centrar-se en esdeveniments significatius) sinó de talls temporals molt curts, sovint lligats a la quotidianitat.

b) L'escala social d'anàlisi: la sociolingüística catalana tradicional era d'orientació clarament macrosociològica. En la sociolingüística politicoeconòmica predominen les anàlisis microsocials.

c) Les poblacions objecte d'estudi: la sociolingüística catalana clàssica posava èmfasi en les llengües minoritzades. Li interessaven casos com els dels bretons, els occitans o els gal·lesos. La sociolingüística politicoeconòmica ha girat els ulls cap a les poblacions socialment febles. Li interessen els demandants d'asil, els immigrants desfavorits, les famílies transnacionals.

d) L'objecte d'anàlisi: d'ençà que va disposar de recursos per fer-ho, la sociolingüística catalana va interessar-se pels nombres i els fluxos poblacionals. Durant els darrers anys, han crescut les recerques que, més que comparar els usos per àmbits i fins i tot comptar-los, prefereixen *interpretar-los* i emmarcar-los en uns marcs ideològics i discursius.

En altres paraules, tot i que la noció de conflicte continuï ocupant un lloc destacat almenys en una part considerable de la sociolingüística catalana i internacional, es detecta que, per a un segment considerable de l'actual recerca en aquest camp, l'aplicació de la noció ha canviat tan substancialment respecte de la que feia la sociolingüística clàssica que cal parlar de models teòrics diferents.

És en aquest context que pren sentit la pregunta de fins a quin punt continuen essent vàlids els plantejaments clàssics del model del conflicte lingüístic. Doncs bé, en aquest context d'àmplia presència de la noció de conflicte en la història de la sociolingüística, opino que la gran aportació dels Aracils, Ninyoles, Vallverdú i *tutti quanti* no va ser introduir el conflicte en la disciplina. El seu mèrit consisteix a haver definit amb força claredat un model macrosociolingüístic que permet explicar els processos massius de substitució lingüística que es van generar durant el desenvolupament dels estats nació europeus en l'edat moderna i contemporània. Un model que, en essència, afirma que el procés de creació dels estats nació desencadena un procés d'establiment de les llengües nacionals com a llengua hegemònica als estats nació i una substitució concomitant de les llengües minoritzades. Un model que, de fet, afirma que la principal operació de política lingüística dels estats nació moderns i contemporanis és doble, i consisteix a establir una única llengua nacional en el seu marc d'actuació i minoritzar fins a l'anorreament totes les seves possibles competidores i que es remunta a Aracil (1965, 1983 i 1986).

2.2. Convé definir l'abast explicatiu del model del conflicte lingüístic?

Quina validesa té aquest model? Crec que tots estarem d'acord a afirmar que la gran majoria de treballs presentats al Segon Simposi Internacional sobre Nous Parlants en una Europa Multilingüe no s'han inscrit en aquest marc teòric. Ben al contrari, la majoria dels treballs que s'han centrat en poblacions migrants, en encontres cara a cara, en l'anàlisi de discursos i d'ideologies en contextos transnacionals, majoritàriament des d'una perspectiva micro i interpretativa.

Significa, aquest canvi majoritari de perspectiva, que les ensenyances d'aquell model clàssic han quedat senzillament invalidades per la recerca contemporània? M'agradaria reflexionar sobre aquesta possibilitat a partir de dos gràfics. El primer (vegeu la figura 1) prové de l'única operació sociolingüística de tipus censal realitzada fins ara a França i mostra la transmissió intergeneracional de les llengües parlades a França, llevat del francès, que funciona com a complementari de totes les altres. No cal ser un especialista en demolingüística per a constatar que totes les llengües estan sotmeses a un fort procés d'erosió, matisat, això sí, pel seu estatus internacional, la durada de la comunitat de parlants a França i tota una altra sèrie de factors que ara no resulten veritablement rellevants.

La segona figura mostra les dades d'usos lingüístics el 2012 a Itàlia. El títol que l'acompanya en la publicació original estalvia de fer qualsevol comentari: «Cresce l'uso dell'italiano, diminuisce fortemente l'uso esclusivo del dialetto».

Salta a la vista que les dades d'Itàlia i de França encaixen perfectament amb les previsions fetes pel model de la minorització lingüística. Tal com mostren les dues taules, sembla irrefutable que la llengua nacional, la llengua de l'Estat —el francès a França i l'italià a Itàlia— va arraconant les llengües minoritzades i de les immigracions. Aquestes llengües viuen, doncs, un procés de substitució que, si res no canvia, amb tota probabilitat —de fet, ja és així per a alguna d'aquestes— acabarà desembocant simplement en la desaparició de la llengua.

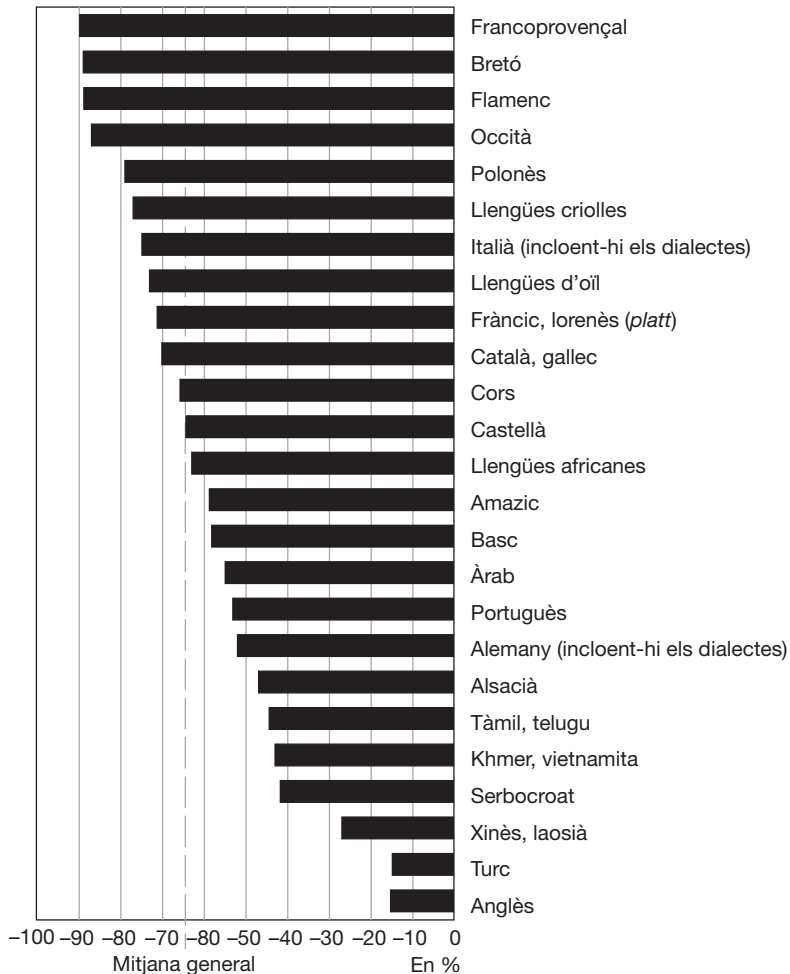
Hi ha, doncs, una contradicció entre les presentacions del Segon Simposi sobre Nous Parlants en una Europa Multilingüe, en què es parla d'hibridació, de multilingüisme, de flexibilitat o de superdiversitat, i el model clàssic de conflicte lingüístic? Algú potser atribuirà la contradicció a la diferència entre les perspectives micro i les macro. Potser en part és així, però crec que no es tracta només d'això. Perquè hi ha entorns en què la presència de més d'una llengua no respon exactament a les dinàmiques de substitució i normalització enunciades pel model clàssic. Per tal d'argumentar-ho, permeteu-me fer referència a un llibre que s'ha publicat recentment i que he dirigit amb la meva col·lega Vanessa Bretxa, que aborda la situació lingüística en el camp universitari de diverses comunitats lingüístiques mitjanes (Dinamarca, Txèquia, Israel, Finlàndia, etc.) (Bretxa i Vila, ed., 2015). D'entrada, és obvi que en aquest entorn no es tracta pas d'un conflicte entre la llengua estatal i les minoritzades, sinó d'una competència entre aquella i la llengua franca acadèmica, l'anglès. D'altra banda, contràriament al que s'ha sostingut tot sovint, amb les dades a la mà, creiem que en aquesta esfera de la vida tan important com és l'educació superior no s'ha de parlar exactament d'un procés de *substitució* d'aquestes llengües mitjanes per l'anglès, per-

què en bona mesura la irrupció d'aquest idioma no s'està produint a costa de cursos que ja funcionaven en llengua local. Més aviat, el que es constata arreu és el desenvolupament d'un nou camp social, el de l'educació universitària transnacional, que inclou tant els tercers cicles orientats a la formació d'investigadors com un cert tipus de clients d'educació superior mòbils, un camp en el qual, a causa de la composició transnacional dels seus actors, sí que hi ha predomini de l'anglès.

FIGURA 1

L'erosió de les llengües en una generació: proporció de pares (homes) que no van parlar habitualment als seus fills de cinc anys la llengua que el seu pare els parlava habitualment en aquesta edat

CAMP: Homes adults residents a la metròpoli.

LECTURA: El 90 % dels homes adults actuals a qui el seu pare parlava habitualment en francoprovençal durant la infantesa, cap a l'edat de cinc anys, no van fer el mateix amb els seus propis fills.

FONT: Enquesta sobre la família, 1999, de l'Institut National de la Statistique et des Études Économiques (Insee), a partir d'Héran, Filhon i Deprez (2002).

FIGURA 2
Persones de divuit a setanta-quatre anys segons la llengua usada habitualment en diversos contextos relacionals a Itàlia. Any 2012

	En família				Amb amics				Amb desconeguts			
	Només o sobretot italià	Només o sobretot dialecte	Tant italià com dialecte	Una altra llengua	Només o sobretot italià	Només o sobretot dialecte	Tant italià com dialecte	Una altra llengua	Només o sobretot italià	Només o sobretot dialecte	Tant italià com dialecte	Una altra llengua
Homes												
18-24	56,6	7,8	29,2	4,2	60,4	7,9	27,3	2,3	89,5	1,1	6,8	0,8
25-34	51,9	8,2	32,1	5,2	54,0	7,3	32,4	2,6	87,1	0,6	9,2	1,0
35-44	54,5	6,7	31,3	3,8	55,9	8,3	29,4	3,0	86,5	1,4	8,0	1,3
45-54	52,7	8,5	32,9	3,6	52,5	10,3	33,0	2,5	83,1	1,5	13,2	0,7
55-59	51,3	12,9	33,5	1,3	50,5	12,9	34,4	0,7	83,4	2,2	12,8	0,4
60-64	43,0	17,1	38,4	0,5	39,3	17,4	42,0	0,6	75,8	3,0	20,2	0,4
65-74	41,3	18,3	39,1	0,8	42,1	18,8	38,4	0,3	77,8	4,1	17,1	0,3
Total	51,0	10,3	33,3	3,2	51,7	11,0	33,1	2,0	83,9	1,8	11,8	0,8
Dones												
18-24	65,0	2,1	24,1	5,8	73,9	1,8	18,5	2,6	92,4	-	5,5	0,2
25-34	59,5	2,7	28,1	5,4	64,7	2,7	23,2	4,4	90,6	0,4	4,2	2,0
35-44	61,8	4,0	25,8	4,6	66,6	3,4	23,2	3,9	87,4	0,9	7,1	1,6
45-54	56,9	7,4	31,9	2,2	62,6	6,9	27,3	1,7	86,0	1,3	10,4	0,9
55-59	48,1	12,3	36,3	2,3	53,7	10,5	33,1	1,5	83,9	3,8	10,8	1,0
60-64	45,0	14,1	38,3	0,7	51,6	12,2	34,5	0,4	81,6	4,0	13,4	0,1
65-74	41,9	17,0	38,8	1,0	47,2	15,5	35,5	0,9	75,8	4,1	18,2	0,7
Total	55,2	7,8	31,1	3,3	60,9	7,0	27,2	2,4	85,6	1,8	9,6	1,1
Homes i dones												
18-24	60,7	5,0	26,7	5,0	67,0	4,9	23,0	2,4	90,9	0,6	6,2	0,5
25-34	55,8	5,4	30,1	5,3	59,4	5,0	27,8	3,5	88,9	0,5	6,6	1,5
35-44	58,1	5,3	28,5	4,2	61,2	5,9	26,3	3,4	87,0	1,2	7,6	1,4
45-54	54,9	7,9	32,4	2,9	57,6	8,6	30,1	2,1	84,6	1,4	11,8	0,8
55-59	49,7	12,6	34,9	1,8	52,1	11,7	33,7	1,1	83,7	3,0	11,8	0,7
60-64	44,1	15,6	38,4	0,6	45,7	14,7	38,1	0,5	78,8	3,5	16,7	0,2
65-74	41,6	17,6	38,9	0,9	44,8	17,0	36,8	0,6	76,7	4,1	17,7	0,5
Total	53,1	9,0	32,2	3,2	56,4	9,0	30,1	2,2	84,8	1,8	10,7	0,9

FONT: Istituto Nazionale di Statistica (ISTAT, 2014: 2).

En altres paraules, a parer meu, el que les dades de França i d'Itàlia que hem vist corroboren és que el model clàssic té una robustesa considerable sempre que s'apliqui als objectius per als quals va ser concebut, és a dir, a l'anàlisi macrosociolingüística dels processos d'establiment de les llengües nacionals i la minorització de les llengües subordinades. El model, en canvi, no sembla (tan) adequat per a l'estudi de les llengües franques internacionals, però és que, de fet, no ho pretén. És en aquest marc conceptual que considero que, en comptes de parlar del model del conflicte lingüístic en general, pressuposant que totes les llengües estan sempre condemnades a viure en una relació de conflicte lingüístic arreu i sense aturador, fariem bé de parlar del *model d'establiment i minorització de les llengües*, inspirant-nos en les propostes de Lamuela (1994).⁶

És hora, doncs, de respondre a la primera pregunta que ens feia l'organització: «És el concepte de conflicte lingüístic útil o adequat des del punt de vista de la sociolingüística acadèmica?» Després de tot el que he dit, suposo que queda clar que el considero adequat sempre que s'apliqui als seus objectius, és a dir, a l'anàlisi macro dels processos d'establiment de les llengües nacionals i de substitució de les llengües minoritzades, tal com vam elaborar a Boix i Vila (1998, cap. 2) i com ha desenvolupat més recentment Conill (2012). La seva capacitat explicativa en altres contextos, com ara les societats de caçadors recol·lectors, les societats agrícoles i ramaderes o els entorns d'Internet queden, de moment, en suspens, en espera de més recerca.

2.3. Cap a un model d'establiment i minorització enriquit

La potència explicativa del model d'establiment i minorització és tan considerable que també predià el comportament de les llengües estrangeres immigrades, tot i que, en realitat, aquests col·lectius no estaven previstos inicialment en un model orientat a les llengües minoritzades, és a dir, autòctones. Per què? Essencialment, perquè aquest model va descriure el comportament sociolingüístic de les societats en el marc dels estats nació però no va acabar de copsar-ne el mecanisme motor. I quin és? A parer meu, es tracta del complex format per les nocions de capital lingüístic i camp social que Bourdieu (1982) aplica amb èxit a la llengua. De fet, entenc que bona part de l'anàlisi que s'ha fet sobre el valor de la llengua com a capital cultural en els estats nació industrialitzats des d'una perspectiva politicoeconòmica s'ajusta com l'anell al dit al model de la minorització. Fins i tot m'estranya que aquest maridatge no s'hagi reivindicat amb més força, si no és que, per desgràcia, la majoria dels qui han llegit Bourdieu no han llegit Aracil i Ninyoles, ni a l'inrevés.

---

6. El concepte de *minorització lingüística*, imprescindible per a superar el calaix de sastre del terme *minoria lingüística*, es deu a Aracil (1983). D'altra banda, el terme *normalització* ha anat quedant superat, en el camp de la recerca, pel terme *establiment de la llengua* de Xavier Lamuela (1994), que, a banda d'evitar les connotacions valoratives del primer, té l'avantatge que també pot aplicar-se a l'elaboració de les llengües nacionals que no han estat mai minoritzades.

A banda d'incloure les nocions de *capital* i *camp social* com, de fet, ja vam assajar a Boix i Vila (1998), hi ha altres vies per a ampliar l'abast explicatiu del model d'establiment i minorització més enllà de l'estat nació modern i contemporani? En aquest sentit, suggereixo que cal incorporar una sèrie d'esmenes per a fer-lo més explicatiu, esmenes que tenen a veure amb *a*) la pluralitat d'actors i d'interessos en la política lingüística, *b*) l'impacte de les tecnologies lingüístiques en els ecosistemes comunicatius, i *c*) la millor integració de la noció de compromís i cooperació en el model.

D'entrada, entenc que el model té el repte d'incorporar millor la pluralitat d'actors i polifonia d'interessos a l'explicació de les dinàmiques sociolingüístiques. El model d'establiment i minorització, igual com Bourdieu, atorgava un poder excessiu a l'Estat. Tal com va mostrar ja Kit Woolard (1989), precisament a partir de l'exemple de Catalunya, avui sabem que l'Estat no és l'únic actor en política lingüística, ja que cal tenir en compte els actors econòmics, els actors socials, els activistes, les poblacions no enquadrades... La globalització ha incrementat segurament el nombre d'actors rellevants. En aquest sentit, crec que nocions com *camp social* i *mercats alternatius* són prou dúctils per a incorporar els agents privats i l'anàlisi multinivell sense gaires esforços.

En segon lloc, és obvi que el model d'establiment i minorització va parlar poca atenció a les tecnologies lingüístiques, i no es va adonar que aquestes tenen un paper de primer ordre en la reorganització dels ecosistemes lingüístics, tal com mostra Gifreu (2014) per al català. Ara això ens és evident: durant les darreres dècades hem assistit a una revolució ecolingüística de primer ordre, perquè, gràcies a les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), avui som capaços d'immergir-nos totalment en una comunitat lingüística que no tenim al nostre abast físic, de manera que, per exemple, els migrants poden mantenir uns lligams molt més potents amb la societat d'origen i els aprenents poden accedir a totes les esferes de la vida de la llengua diana. Si un ecosistema està format pels individus, els medis i les relacions entre tots ells, les TIC (modernes i antigues) són bàsiques per a entendre qualsevol ecosistema. I hem d'admetre que tot just estem al començament d'aquest nou món i que ens cal aprendre com funciona.

Finalment, tal com exemplifiquen els llibres memorables de McRae sobre Bèlgica (McRae, 1986) i altres països, conflicte i compromís són probablement elements indissociables de la realitat sociolingüística. Per tant, si vol superar l'estadi en què sembla fer equivaldre indefectiblement bilingüisme amb substitució, cal que el model identifiqui proactivament quines són les bases que permetran la cooperació i el compromís plurilingües relativament estables i globalment poc conflictius, si més no, perquè aquesta és i serà cada vegada més l'aspiració de bona part de les societats de llengües mitjanes i petites. En aquest sentit, seguint parcialment el deixant de Fishman (1991) i més recentment de Parijs (2011), diria que més que la distribució funcional per si mateixa, l'element crucial per al multilingüisme social sostenible passa per mantenir els límits intergrupals, traduïts majoritàriament, però no sols, en forma de territorialitat lingüística.

Per acabar amb aquest tema: crec que els sociolingüistes actuals tenim el repte, però també l'oportunitat, de fer un pas endavant per a connectar els nostres paradigmes

macro i micro. La recerca sobre nous parlants ens ha de permetre enriquir de manera decisiva la nostra comprensió de les dinàmiques macrosociolingüístiques. Les perspectives macrosociolingüístiques de durada llarga també són imprescindibles per a entendre les dinàmiques que condicionen decisivament el comportament dels parlants individuals. Opino que un model de l'establiment i la minorització de les llengües que incorpori la noció de límits intergrupals i l'impacte de les tecnologies lingüístiques en l'ecosistema comunicatiu explicarà raonablement bé l'evolució macrosociolingüística de llarga durada de les societats, com a mínim, des de l'inici de l'edat moderna fins avui en dia i permet connectar els comportaments individuals amb els col·lectius, per la qual cosa constitueix un element de primer ordre per a basar-hi la nostra comprensió de les dinàmiques sociolingüístiques. Ens correspon a tots i cadascun de nosaltres de destriar-ne tot el que sigui aprofitable per a entendre millor el món en el qual ens endinsem.

3. QUÈ SERIA AVUI LA NORMALITAT LINGÜÍSTICA?

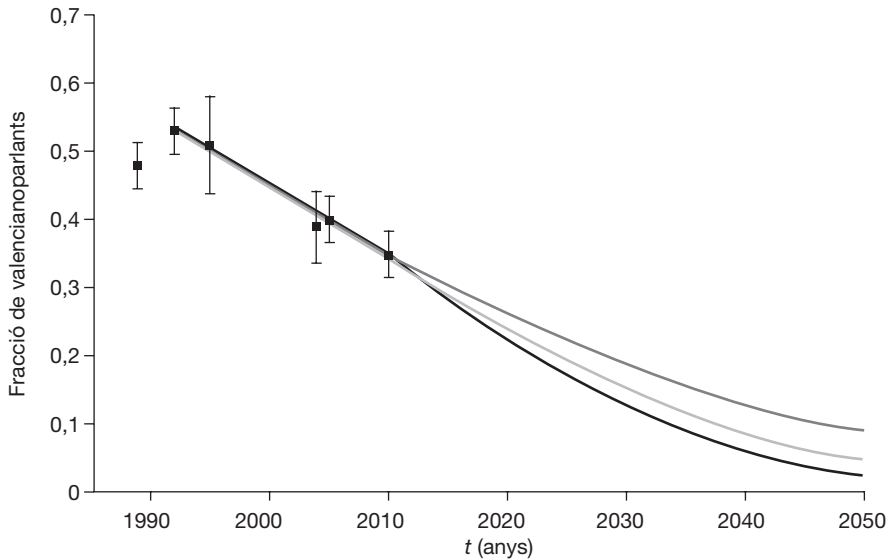
Un cop aclarida la vigència del model, la segona pregunta que proposaven els organitzadors era: «Què seria avui la *normalitat lingüística*? Des d'aquest punt de vista, quins són els principals reptes que tenen les *llengües*, els *parlants* i els *governos* en el context multilingüe actual, i especialment en un cas de contacte de llengües com el català?»

D'entrada, convé fer una precisió sobre la idea de normalitat lingüística. Tal com el terme *normalització* ha anat deixant pas a l'*establiment* (Lamuela, 1994), segurament, la idea de normalitat no sigui del tot adequada per a l'anàlisi acadèmica, perquè, de normalitats, n'hi ha moltes, per bé que, atesa la consolidació del terme en la legislació espanyola i catalana, calgui ser prudents a l'hora de prescindir-ne.⁷ De fet, tot fa pensar que, des d'una perspectiva merament quantitativa, la normalitat més probable per a les llengües sense un Estat propi o propici en el món del capitalisme tardà serà la seva desaparició com a vehicle de comunicació habitual de la societat que les parla o, amb molta sort, la seva reducció a un patrimoni cultural poc o molt reverenciat o a una marca de singularitat mercantilitzada de cara a l'economia. Si després de les xifres de França o d'Itàlia algú encara en dubta, que giri els ulls cap a la Franja: en poc més de tres dècades hem passat del 90 % de parlants inicials del català a xifres que ronden el 20 % o el 30 % entre la generació que acaba de sortir de secundària, amb degradació de la llengua fins i tot en el vocabulari bàsic (Sorolla, 2014). Per què? Perquè la Franja ha passat en aquest període de ser una societat agrícola tradicional a entrar en el capitalisme tardà, en el marc d'un Estat que no li és en absolut propici. Igualment, fa poc que ha aparegut una predicció igual de pessimista per al català a València: d'acord amb aquests càlculs, si no canvien les circums-

7. Fins i tot el Tribunal Constitucional espanyol continua acceptant el terme *normalització lingüística* com a motiu per a prioritzar el català en determinades ocasions (Pla, 2000; Pons, 2010).

tàncies de manera radical, el futur del català al País Valencià es l'extinció en qüestió de dècades (Miralles, 2014).

FIGURA 3
Previsió de l'evolució dels valencianoparlants inicials a les zones catalanoparlants del País Valencià entre 1990 i 2050. Percentatges

FONT: Miralles (2014).

Si en comptes de prendre una perspectiva merament estadística n'adoptem una altra de normativa, m'agradaria remetre aquí a la classificació dels grans objectius de normalitat lingüística a què podia aspirar una comunitat lingüística amb llengua històricament minoritzada en el marc històric del capitalisme tardà que vaig presentar a Boix i Vila (1998: 321), seguint el deixant d'una classificació prèvia d'Albert Branchadell (1996).

No cal dir que ja el 1998 s'apuntava que els tres nivells identificats eren tan sols tipus ideals en un contínuum en què la realitat presenta tota mena de matisos, gradacions i combinacions, com ara reconeixements asimètrics de més d'una llengua; ho exemplifiquen, sense anar més lluny, les diferències en oficialitat de català, castellà i occità a Catalunya segons l'Estatut de 2006. D'altra banda, la tria d'un objectiu legal i glotopolític d'un nivell no exigeix pas que l'objectiu sociolingüístic sigui del mateix nivell, ni viceversa: per exemple, si bé històricament l'adopció d'una sola llengua oficial ha anat sovint acompanyada d'una voluntat d'assimilar els parlants de les altres llengües, això no ha de ser necessàriament així, com demostra, per exemple, el cas d'Andorra. En tot cas, tal com ja assenyalàvem en el moment de publicar aquesta proposta, el decantament que faci una comunitat per una forma de normalitat o una altra

depèn tant de criteris de factibilitat com de criteris ideològics diversos entre els quals destaca la concepció de qui és i qui no és membre de la comunitat, és a dir, la configuració dels límits intergrupals.

TAULA 1

Tipus de normalitat lingüística segons els seus objectius legals/glòtopolítics i sociolingüístics

	Tipus d'objectiu	
	Legal i glòtopolític	Sociolingüístic
<i>Màxim</i>	Que la llengua (anteriorment) minoritzada sigui l'única llengua oficial del seu territori històric.	(Re-)integració lingüística dels al·loglots, és a dir, convertir-los en membres actius de la comunitat lingüística receptora establint les condicions perquè l'adoptin com a pròpia i la transmetin als seus descendents.
<i>Intermedi</i>	L'objectiu mínim i, a més, que la llengua (tradicionalment) minoritzada sigui llengua oficial de totes les institucions.	L'objectiu mínim i, a més, bilingüïtzació dels al·loglots, és a dir, aconseguir que aquells que no tenen la llengua subordinada com a nativa l'aprenquin i la usin.
<i>Mínim</i>	Que els ciutadans que ho desitgin puguin servir-se legalment de la llengua minoritzada en tots els àmbits en tant que ciutadans particulars.	Ocupació (en concurrència amb una o més llengües) de tots els àmbits d'ús per part de la llengua anteriorment recessiva dins de la comunitat de parlants.

FONT: Boix i Vila (1998: 321).

L'evolució de la situació sociolingüística de Catalunya ha palesat la necessitat de distingir entre objectius legals i glòtopolítics, d'una banda, i sociolingüístics, d'una altra —que no feia Branchadell (1996) i que va originar la nostra proposta—, sobretot a causa de les immigracions de la primera dècada dels 2000, que han posat en dubte que els nivells mínims de normalitat que enunciamem puguin considerar-se raonablement estables. Efectivament, en un marc en què l'estatus del català a Catalunya oscil·la entre els objectius mínims —no sempre assolits, com en el cas de l'administració de justícia— i intermedis elevats —per exemple, en l'escola primària i secundària—, els canvis demolingüístics com els esmentats poden posar en perill la sostenibilitat de la llengua a mitjà termini. En aquest sentit, el fet que les *noves immigracions* no hagin trobat necessari aprendre el català ni, ni de bon tros, incorporar-lo com una llengua d'ús habitual (Vila i Sorolla, en premsa *a* i en premsa *b*) fa pensar que els nivells inferiors de normalitat enunciats el 1998 no garanteixen la sostenibilitat en una societat oberta i meritocràtica en què es combinen la immigració, una natalitat molt baixa i un poder d'atracció insuficient de la llengua històricament minoritzada. En altres paraules, probablement els mínims per a aspirar a la normalitat d'una llengua exigeixin superar els estadis que definíem com a mínims i disposar d'un Estat propi o propici que permeti:

a) Funcionar com a llengua completa, usada àmpliament en tots els camps socials.

b) Assolir una valoració preeminent en tota la societat.

c) Esdevenir el pol d'atracció dels processos d'integració lingüística al país.

En tot cas, i prenent com a referent societats a les quals Catalunya aspira a assemblar-se, com ara Dinamarca, Finlàndia o Holanda, per posar tres exemples, caldrà acceptar que hi ha una sèrie d'elements que configuraran aquesta *normalitat* i que no permeten fer equivaldre normalitat amb monolingüisme social. Entre aquests assenyalaria la necessitat de dotar la ciutadania d'àmplies capacitats per a esdevenir plurilingüe per subvenir a les necessitats d'una economia oberta i unes apetències culturals transnacionals, així com l'existència contínua de segments de població mòbil significatius, bona part dels quals difícilment assoliran el control de la llengua del país ni tan sols en situació d'independència estatal.

En el marc d'aquest objectiu de *normalitat*, tant si Catalunya esdevé un Estat independent com si no ho aconsegueix, podem sintetitzar els reptes sociolingüístics a què s'enfronta la nostra societat en tres: assegurar la sostenibilitat del català, gestionar el multilingüisme social i fer-ho tot en un marc d'unes polítiques socialment justes i realistes.

Per assegurar la sostenibilitat del català, cal canviar-ne l'estatus. Algunes de les coses principals que caldria fer són:

— Des d'una perspectiva jurídica i legal, modificar la posició de subordinació constitucional del català derivada del fet que és una llengua de coneixement optatiu enfront del castellà, que és llengua de coneixement obligatori. Pot fer-se per dues vies, no necessàriament excloents, ja sigui abolint l'obligatorietat del coneixement del castellà, ja sigui impulsant l'obligatorietat del coneixement del català.

— Encara des d'una perspectiva jurídica i legal, aconseguir que el català funcioni i sigui percebut com la primera llengua a totes les institucions públiques i parapúbliques de l'Estat a Catalunya, incloses totes aquelles que ara són competència de l'Estat central, com la justícia, les forces armades, Hisenda, les infraestructures de transports i energètiques, etc.

— Atorgar al català un paper central en el món socioeconòmic, en el sistema de salut i en el de benestar públic, tant en la relació entre empreses i clients com en les activitats internes de les empreses.

— Reorganitzar l'espai comunicatiu català per incrementar substancialment la presència d'aquesta llengua, sobretot en l'oferta televisiva.

— Perfeccionar un sistema educatiu que ara proporciona un domini feble de la llengua i aconseguir que camini cap a l'excel·lència, també en aquest terreny.

A l'hora de gestionar el repte del multilingüisme social de la ciutadania, hi ha certs reptes que caldrà anar resolent (vegeu Vila, 2014b, per a una exposició més detallada pel que fa als reptes educatius):

— Pel que fa a la plurilingüïtzació dels autòctons, caldrà revisar en profunditat les pràctiques docents per evitar que l'ensenyament d'idiomes sigui un bucle inacabable de repeticions i lliçons mal apreses. A més, caldrà un canvi del model televisiu que obri l'espai audiovisual català a canals en llengües altres que el català i el castellà.

— Pel que fa al plurilingüisme d'origen exogen, caldrà desenvolupar polítiques de

difusió de la llengua catalana, atorgar una valoració a les llengües nouvingudes, almenys en el terreny competència de l'Administració, i assumir el fet que uns segments de la població mai no s'integraran lingüísticament (turistes, immigrants passavolants, al·lòlgots de més edat, etc.).

Per acabar, entenc que aquests i altres reptes només es podran emprendre en el marc d'un projecte que compleixi dues condicions generals. D'una banda, que sigui socialment just, és a dir, que tingui molt present que les llengües són abans que res un capital cultural que permet el progrés social. En aquest sentit, les polítiques lingüístiques han de saber combinar l'objectiu de la cohesió social, la redistribució dels recursos i el reconeixement de les diferències. De l'altra, qualsevol política lingüística que vulgui tenir expectatives d'èxit hauria de ser sociolingüísticament realista. La història de la política lingüística és farcida de casos que mostren que, a l'hora de regular la realitat lingüística d'un país, tan important és ser agosarat com evitar la temptació, tal vegada inevitable entre els *llenguaferits*, de deixar-se portar per les il·lusions i els desitjos. Combinar tots aquests condicionaments serà, sens dubte, una de les tasques més complexes de la futura societat catalana.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ARACIL, L. V. (1965). *Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe nouvelle*. Nancy: Centre Universitaire Européen. [Traducció catalana: «Conflicte lingüístic i normalització lingüística a l'Europa nova» (1986). A: ARACIL, L. V. *Papers de sociolingüística*. 2a ed. rev. Barcelona: La Magrana, p. 21-38]
- (1973). «Bilingualism as a myth». *Interamerican Review*, vol. 2, núm. 4, p. 521-533. [Traducció catalana: «El bilingüisme com a mite» (1986). A: ARACIL, L. V. *Papers de sociolingüística*. 2a ed. rev. Barcelona: La Magrana, p. 39-57]
- (1983). «Sobre la situació minoritària». A: *Dir la realitat*. Barcelona: Països Catalans, p. 171-206.
- (1986). «“Llengua nacional”: una crisi sense crítica?». *Límits*, vol. 1, p. 9-23.
- ARGENTER, J. A. (ed.) (2014). *Enclavaments lingüístics i comunitats locals: El català a Sardenya, al Carxe i entre els gitanos catalans de França*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Càtedra UNESCO de Diversitat Lingüística i Cultural.
- ARNAU, J. (ed.) (2013). *Reviving catalan at school challenges and instructional approaches*. Bristol; Buffalo; Toronto: Multilingual Matters.
- BEA SEGUÍ, I. (2013). *¡En cristiano!* Valls: Cossetània.
- BERNSTEIN, B. (1971). *Class, codes and control*. Londres; Boston: Routledge & Kegan Paul.
- BLOCK, D. (2014). *Social class in applied linguistics*. Oxon; Nova York: Routledge.
- BLOMMAERT, J. (2010). *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BOIX I FUSTER, E.; VILA I MORENO, F. X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- BOURDIEU, P. (1982). *Ce que parler veut dire: L'économie des échanges linguistiques*. Poitiers: Fayard.

- BRANCHADELL, A. (1996). *La normalitat improbable: Obstacles a la normalització lingüística*. Barcelona: Empúries.
- BRAUDEL, F. (1958). «Histoire et sciences sociales. La longue durée». *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, vol. 13, núm. 4, p. 725-753. DOI 10.3406/ahess.1958.2781.
- BRETXA, V.; VILA, F. X. (ed.) (2015). *Language policy in higher education: The case of medium-sized languages*. Bristol: Multilingual Matters.
- CALVET, L.-J. (1974). *Linguistique et colonialisme: Petit traité de glottophagie*. París: Payot.
- CONILL, J. J. (2007). *Del conflicte lingüístic a l'autogestió: materials per a una sociolingüística de la complexitat*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2012). *Entre Calimero i Superman: Una política lingüística per al català*. Barcelona: El Tangram.
- CORBERA POU, J. (2013). *La Unió Europea, un mosaic lingüístic*. Palma: Documenta Balear.
- COUPLAND, N. (ed.) (2010). *The handbook of language and globalization*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- DUCHÈNE, A.; HELLER, M. (ed.) (2012). *Language in late capitalism: Pride and profit*. Nova York: Routledge.
- FISHMAN, J. A. (1991). *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- FISHMAN, J. A. (ed.) (2001). *Can threatened languages be saved?: Reversing language shift revisited: a 21st century perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
- GIFREU, J. (2014). *El català a l'espai de comunicació: El procés de normalització de la llengua als mèdia (1976-2013)*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona: Universitat Jaume I: Universitat Pompeu Fabra.
- GOEBL, H.; NELDE, P.; STARÝ, Z.; WÖLCK, W. (ed.) (1996). *Kontaktlinguistik: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung = Contact linguistics: An international handbook of contemporary research = Linguistique de contact: Manuel international des recherches contemporaines*. Vol. 1. Berlín; Nova York: Walter de Gruyter.
- (1997). *Kontaktlinguistik: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung = Contact linguistics: An international handbook of contemporary research = Linguistique de contact: Manuel international des recherches contemporaines*. Vol. 2. Berlín; Nova York: Walter de Gruyter.
- HABERLAND, H. (2005). «Domains and domain loss». A: PREISLER, B.; FABRICIUS, A.; HABERLAND, H.; KJÆBECK, S.; RISAGER, K. (ed.). *The consequences of mobility*. Roskilde: Roskilde University. Department of Language and Culture. També disponible en línia a: <<http://rudar.ruc.dk/bitstream/1800/8701/1/Haberland.pdf>>.
- HÉRAN, F.; FILHON, A.; DEPREZ, C. (2002) «La dynamique des langues en France au fil du xxe siècle». *Population et Sociétés*, núm. 376 (febrer), p. 1-6. També disponible en línia a: <http://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/18724/pop_et_soc_francais_376.fr.pdf>.
- ISTAT *Vegeu Istituto Nazionale di Statistica*.
- Istituto Nazionale di Statistica (2014). *L'uso della lingua italiana, dei dialetti e di altre lingue in Italia*. Informe estadístic. Disponible en línia a: <<http://www.istat.it/it/archivio/136496>>.
- KREMnitz, G. (1979). *Sprachen im Konflikt: Theorie und Praxis der katalanisches Soziolinguistik: Eine Textauswahl*. Tübingen: G. Narr.
- LAMUELA, X. (1994). *Estandardització i establiment de les llengües*. Barcelona: Edicions 62.
- MAS I MIRALLES, A. (2014). *Llengua i identitat a Oriola en l'època foral*. Oriola: Ajuntament d'Oriola.

- MASSIP I BONET, M. À.; BASTARDAS I BOADA, A. (ed.) (2013). *Complexity perspectives on language, communication and society*. Berlín; Heidelberg: Springer.
- MAURO, T. D. (2014). *In Europa son già 103: Troppe lingue per una democrazia?* Roma: Laterza.
- MCRÆ, K. D. (1986). *Belgium*. Waterloo, Ontario: Wilfried Laurier University Press.
- MIRALLES VILA, C. (2014). «Models matemàtics en la convivència de llengües: el cas valencià» [en línia]. Blog de la *Revista de Llengua i Dret* (13 novembre). <<http://blocs.gencat.cat/blocs/AppPHP/eapc-rld/2014/11/13/models-matematics-en-la-convivencia-de-llengues-el-cas-valencia-clara-miralles/comment-page-1/#comment-56>>.
- MONTANER, E. (1987). «Igualitarisme lingüístic i Estat espanyol». A: SEMINARI DE SOCIOLINGÜÍSTICA. *La diversitat (im)pertinent: Gent, política i llengües*. Barcelona: El Llamp, p. 67-112.
- MOONEY, A.; EVANS, B. (2015). *Language, society and power: An introduction*. 4a ed. Londres; Nova York: Routledge.
- NINYOLES, R. L. (1969). *Conflicte lingüístic valencià: Substitució lingüística i ideologies diglòssiques*. 2a ed. València: Tres i Quatre.
- (1971). *Idioma i prejudici*. 3a ed. Palma de Mallorca: Moll.
- PARIJS, P. van (2011). *Linguistic justice for Europe and for the world*. Oxford: Oxford University Press.
- PHILLIPSON, R. (1992). *Linguistic imperialism*. Oxford; Nova York: Oxford University Press.
- (2013). *Linguistic imperialism continued*. Londres; Nova York: Routledge.
- PLA BOIX, A. M. (2010). «El règim lingüístic en la Sentència 31/2010, de 28 de juny». *Revista Catalana de Dret Públic* [Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya]. Número especial: *Especial Sentència 31/2010 del Tribunal Constitucional, sobre l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006*. Edició a cura de C. Barceló, X. Bernadí i J. Vintró, p. 144-148. També disponible en línia a: <http://eapc.gencat.cat/web/.content/home/publicacions/varia/33_especial_sentencia_estatut/documents/especial_estatut_cat.pdf>.
- PONS PARERA, E. (2010). «La llengua en la Sentència de 28 de juny». *Revista Catalana de Dret Públic* [Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya]. Número especial: *Especial Sentència 31/2010 del Tribunal Constitucional, sobre l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006*. Edició a cura de C. Barceló, X. Bernadí i J. Vintró, p. 149-153. També disponible en línia a: <http://eapc.gencat.cat/web/.content/home/publicacions/varia/33_especial_sentencia_estatut/documents/especial_estatut_cat.pdf>.
- PORQUET BOTÉY, A. (2013). *Canviar la realitat: Els Grups de Defensa de la Llengua i l'aplicació de la teoria sociolingüística a l'activisme lingüístic*. Barcelona: Edicions del 1979.
- QUEROL, E. (1996). «Un nou model per a l'estudi del comportament lingüístic: la teoria de les catàstrofes». *Caplletra*, núm. 21, p. 161-184.
- SABATÉ I DALMAU, M. (2014). *Migrant communication enterprises: Regimentation and resistance*. Bristol: Multilingual Matters.
- SKUTNABB-KANGAS, T.; HEUGH, K. (2013). *Multilingual education and sustainable diversity work: From periphery to center*. Nova York; Abingdon: Routledge.
- SOLÉ CAMARDONS, J. (2012). *Sociolingüística per a joves del segle XXI*. Barcelona: Voliana.
- SOROLLA VIDAL, N. (2014). «Els catalanoparlants, els diglòssics i els monolingües. Grups sociolingüístics a la Franja». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 61, p. 87-122. També disponible en línia a: <<http://revistes.eapc.gencat.cat/index.php/rld/article/view/10.2436-20.8030.02.56/3300>>.
- TOLLEFSON, J. W. (1991). *Planning language, planning inequality: Language policy in the community*. Harlow: Longman.

- TOLLEFSON, J. W.; TSUI, A. (2004). *Medium of instruction policies: Which Agenda? Whose Agenda?* Mahwah, NJ; Londres: L. Erlbaum.
- VALVERDÚ, F. (1970). *Dues llengües, dues funcions?* Barcelona: Edicions 62.
- (1980). *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- (2006). *Cap a on va la sociolingüística?: II Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit (Barcelona, 20 d'octubre de 2005)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- VIDAL GAVILAN, P. (2015). *El bilingüisme mata: Del canvi climàtic al canvi idiomàtic*. Barcelona: Edicions 62.
- VILA, F. X. (2013a) «Challenges and opportunities for MSLCs in the 21st century: a (preliminary) synthesis». A: VILA, F. X. (ed.). *Medium-sized language communities: Prospects and challenges in the 21st century*. Bristol: Buffalo: Toronto: Multilingual Matters, p. 179-200.
- (2013b) «De l'«etapa autonòmica» a la «sociolingüística del multilingüisme»: una dècada de recerca sociolingüística sobre les noves immigracions». A: VILA, F. X.; SALVAT, E. (ed.). *Noves immigracions i llengües*. Barcelona: Agrupació d'Editors i Autors Universitaris, p. 11-28.
- (2014a). «Language policy, management and planning». A: FÄCKE, C. (ed.). *Language acquisition*. Berlín: De Gruyter, p. 50-68.
- (2014b). «Els principals reptes per a les polítiques lingüístiques educatives a la Catalunya independent» [en línia]. *Cercle XXI: Butlletí Virtual*, núm. 13. <http://www.cercle21.cat/ca/butlleti/raons_linguistiques_a_favor_dun_estat_propi/7/els_principals_reptes_per_a_les_politiques_linguistiques_educatives_a_la_catalunya_independent/46/>.
- VILA, F. X.; SOROLLA, N. (en premsa a). «Llengua i origen geogràfic». A: *Anàlisi de les dades lingüístiques del cens de 2011*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- (en premsa b). «Les llengües en els usos interpersonals i en els àmbits de consum i serveis». A: *Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població a Catalunya 2013. Anàlisi*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Direcció General de Política Lingüística.
- WILLIAMS, G. (1992). *Sociolinguistics: A sociological critique*. Londres: Routledge.
- WOOLARD, K. A. (1989). *Double talk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford University Press.